

кандидат філологічних
наук, доцент кафедри
іноземних мов Хмельницького
національного університету

КОНЦЕПТ *CURIOSITY* У РОМАНІ ГРЕМА СВІФТА «ЗЕМНОВОДНИЙ КРАЙ»

Мета пропонованої розвідки полягає в тому, щоб виявити особливості художнього втілення в романі «Земноводний край» концепту *curiosity* (допитливість) у його зв'язках з такими іншими важливими концептами твору, як *земля, вода, мул, флегма, любов, історія, хаос, порядок, час* тощо. При цьому висувається гіпотеза, згідно з якою багатопланова система концептів роману є основним засобом вираження авторської позиції щодо розуміння нерозривного зв'язку соціального, природного й особистісно-екзистенційного буття та амбівалентного смислу результатів людської діяльності.

Аналізований роман у концептивному відношенні є надзвичайно насиченим. Усю систему концептів умовно можна вибудувати за трьома рівнями, водночас маючи на увазі відносність такого поділу і взаємоперехресчуваність окремих концептивних мотивів, їх одночасну приналежність до декількох рівнів залежно від актуалізації в тому чи тому контексті: онтологічний (*вода, земля* і їхні варіанти-комбінації *мул, болото, торф, вогонь, повітря, час, простір, рух*), соціально-історичний (*історія, війна, політика, хаос, порядок, етнос, нація, суспільство, спільнота, родина*), екзистенційний (*допитливість, любов, кров, флегма, травма, тіло, народження, смерть*).

Останній із зазначених рівнів художнього втілення концептів є особливо важливим і структуротвірним щодо решти, оскільки людська екзистенція, що акумулюється у формулі «Я і мої обставини», попри свою очевидну автономність, актуалізується лише в колі інших проявів Буття. Тому зупинимось більш детально на аналізі концепту *Curiosity* як ключового на даному рівні художньої системи твору.

Системність концептів як у межах певного рівня, так і в цілому забезпечується специфічною побудовою наративу в романі. Свіфт організує розповідь таким чином, що в описі різних аспектів всезагального, Великого Буття мають місце відповідності, своєрідні ізоморфні феномени, які перехресчуються і взаємовіддзеркалюються. Якщо у природі онтологічна амбівалентність проявляється насамперед у функціонуванні такої специфічної пограничної субстанції як «мул» (*англ. silt*), що виражає потенційну й водночас реальну перманентну трансформаційність природного буття, то в людському існуванні, на фізіологічному й емоційно-духовному його рівнях цій субстанції відповідає «флегма» (*англ. phlegm*) – специфічний конституент крові, що породжує пасивність і покірність як виразників життєвої позиції людини (порівн. у романі: «A muddy, silty humour» [8; далі роман цитується за цим джерелом] – «в'язкий, замулений стан душі»). У 51-му розділі роману дається ціла низка визначень цієї субстанції, і на самому початку наратор експліцитно фіксує її амбівалентну природу: «An ambiguous substance...».

Саме із флегматичним станом людського існування вступає в дискурсивно-амбівалентні зв'язки концепт *curiosity*. Відзначимо, що слово *curiosity* зустрічається в тексті роману щонайменше 53 рази і залежно від конкретного контексту його можна перекласти по-різному: *допитливість, цікавість, інтерес, дивина, курйоз*. *Curiosity* – це особлива людська інтенція, що виражає невідворотне прагнення людини до пошуку, віднайдення відповідей на незліченні чому, що повсякчас постають перед нею. Питанню «чому» присвячено окремий розділ роману, в якому наратор, учитель Том Крік, звертаючись до своїх учнів, намагається пояснити людську

допитливість самою природою людини: «Ще одна дефініція: Людина є твариною, що потребує пояснень, твариною, яка запитує Чому» («Another definition: Man, the animal which demands an explanation, the animal which asks Why»).

Очевидно, що запитальне слово «чому» (у граматичному вираженні і сполучник, і прислівник, і окличне слово) є вербальним еквівалентом концепту *curiosity*, тому наратор неодноразово наполягає, що *curiosity* відрізняє людину від тварини («distinguishes us from the animals») і є її, людини, основоположною сутністю, «природною і фундаментальною основою існування» («our natural and fundamental condition»), «життєвою силою» («vital force»). Однак у *curiosity* закладений амбівалентний сенс, адже вона породжує нетерплячість («the itch of curiosity») і може призвести до непередбачуваних наслідків. Власне, у романі так сталося з Томом і Мері, які змушені заплатити дорогу ціну за власну «допитливість», ставши спочатку опосередкованими винуватцями смерті Фредді Парра, а потім вдавшись до таємного аборту, що зумовив трагедію всього їхнього життя.

Характеризуючи багатовимірність проявів *curiosity*, наратор називає її також «інгредієнтом кохання» («ingredient of love»). *Curiosity* спричиняє в людському існуванні все, зокрема й любов, і водночас передає любові свої амбівалентні якості. Хенрі Крік, намагаючись пояснити своєму неповноцінному синові, сутність любові, називає її «гарним почуттям» («A good feeling»), наполягає, що це «дуже важлива штука. Чудесна. Найпрекрасніше з усього, що лиш є на землі» («it's a very important thing. It's a wonderful thing. It's the most wonderful thing there is...»).

Водночас любов виступає і джерелом сердечного болю, викликаючи тим самим і окремого роду *curiosity*, що набуває сенсу здивування-збентеження перед таємницями і парадоксами кохання. В такому випадку допитливість неминуче супроводжується сумом і болем (порівн.: «heartache, too, inspires its own sad curiosity»). Любов у романі постає також і різновидом егоїзму, нездорової амбітності, безумства і навіть злочину. Це проглядається, наприклад, у батьківській любові фермера Харольда Меткафа, який спершу хотів виростити зі своєї доньки «мадонну» і відправив Мері навчатися в монастирську школу святої Гуннхільди, а після її гріхопадіння на три роки заточив у своєму помісті. Ернст Аткинсон (дід Тома Кріка по материнській лінії), поглинутий ідеєю рятування світу й людства, з любові до нього примушує свою доньку Хелен народити від нього майбутнього «Рятівника світу». Натомість від цього протиприродного шлюбу народжується неповноцінна дитина, яку, тим менше, матір любить беззастережною любов'ю. Відтак виявляється, що рятування людства не може ґрунтуватися на егоїзмі, а передбачає повсякденну турботу і любов.

Curiosity має доволі складні стосунки з історичним процесом. Власне еволюційний поступ людства, розвиток науково-технічної складової людської цивілізації забезпечується зацікавленістю найбільш допитливих представників людської спільноти у пізнанні таємниць природи. Том Крік акцентує: «Зауважте, яку боротьбу, яке кипіння пристрастей, які затрати енергії і невтомні пошуки породжує людська допитливість» («Witness the strife, the entanglements, the consuming of energy, the tireless searching that curiosity engenders»).

Однак, як це постійно відбувається в людській історії, прагнення до технічного прогресу часто несе з собою втрату людяності і духовності. Так, прагнення Аткинсонів, «людей землі», практичних, енергійних і амбітних мешканців гір, що спустилися в долини Фен, до промислового облаштування земноводного краю (невипадково на могилі Томаса Аткинсона, засновника роду і піонера перетворення земноводного краю, було викарбовано латиною: *qui flumen Leemet navigabile fecit* (Хто зробив судноплавною річку Лім)), приводить до того, що «люди води» (такі, як Кріки, що жили на воді і з води та всього того, що на ній та в ній мешкало) втрачали засоби до існування і самий сенс свого існування. З точки зору Білла Клея, «взірцевого» першопредка Тома Кріка, «природної людини», «висохлого оккультиста», як його іроніч-

но називає наратор, всі нібито прогресивні діяння Аткінсонів сприймаються як «загибельні» («drainage schemes spelt the doom of his kind»).

Ще складніше пов'язаний концепт *Curiosity* з революціями. З одного боку, революції, будучи неодмінним супутником цивілізаційно-історичного поступу людства (у романі дещо іронічно цей процес названо «Маршем історії» («the March of History»)), спричиняються допитливістю у варіанті незадоволення теперішнім, жагою змін і повстання проти свавілля за свободу і соціальну рівність людей. З іншого боку, як стверджує Том Крік, історичні рухи, зокрема й революційні, зазнають краху тому, що не враховують тих складних і непередбачуваних форм, яких схильна набувати *curiosity*, ставлячи все нові запитання і вимоги: «Hey, that's interesting, let's stop awhile, let's take a look-see, let's retrace – let's take a different turn? What's the hurry? What's the rush? Let's explore». Загалом виходить, що, за словами Тома Кріка, «допитливість породжує контрдопитливість, знання плодить скептицизм» («Curiosity begets counter-curiosity, knowledge begets scepticism»), занурюючи людину і людство у нескінченний коловорот існування.

Але навіть усвідомлюючи історію як позірно хаотичний ланцюг трагічних подій, людина «з цікавості» невтомно намагається осмислювати накопичений досвід і надавати йому певного змісту. Один із найбільш ефективних засобів такого надання є розказування історій, зв'язна розповідь як засіб осягнути і пояснити той чи той феномен людського буття. Тому наратор встановлює безпосередню взаємозалежність між *curiosity* і *story-telling*, стверджуючи, що перше живить собою друге: «feeds our desire to hear and tell stories».

Ще один концепт, з яким парадоксально сполучається допитливість, це «кінець світу» («the end of the world»). Один із учнів Тома Кріка проголошує, що історія дійшла до такої стадії, після якої взагалі ніякої історії може не бути, відтак людство фактично перебуває на порозі кінця світу. Дискутуючи з ним, учитель, з одного боку, визнає правоту учня; теперішній стан людства, що настав декілька поколінь тому, учитель називає «епохою революцій і прогресу», що змусило світ повірити, ніби прогрес не матиме кінця і далі буде все краще й краще. Але після двох світових воєн у XX столітті забутий кінець світу повернувся і «не як ідея чи віра а як щось таке, що світ сам собі створив, поки дорослішав» («not as an idea or a belief but as something the world had fashioned for itself all the time it was growing up»). З іншого боку, ні власне ідея кінця світу, ні колосальне поширення апокаліптичного світосприйняття у новітню добу світової історії не може змусити людину просто «відкинути історію», перестати нею цікавитися, а тим паче перестати бути допитливою. Учитель вважає, що немає нічого гіршого, ніж коли пропадає допитливість: «Люди помирають, коли зникає допитливість. Люди повинні шукати, люди повинні знати. Чи може бути якась справжня революція, поки ми знаємо, з чого зроблені?» («People die when curiosity goes. People have to find out, people have to know. How can there be any true revolution till we know what we're made of?»). Тому вчитель закликає учнів бути допитливими, попереджаючи їх, що кінець світу може настати саме тоді, коли допитливість зникне (дослівно: вичерпається, «is exhausted»). Так учитель стверджує незнищенну сутність допитливості, неможливість задовольнити її повно й остаточно: «Curiosity will never be content».

Таким чином, концепт *Curiosity* відіграє першорядну роль у формуванні низки буттєво-екзистенційних концептів твору і є визначальним для всієї художньої системи роману. Він вказує на одвічне прагнення людини до пізнання власної сутності, визначення особистісної ролі в соціально-історичному бутті і характеризується смисловою амбівалентністю, нерозривно поєднуючи позитивну інтенціональність людської допитливості і потенційні загрози непередбачуваних наслідків в її реалізації.

Література:

1. Дудкина М.В. Ретроспекция в романе Грэма Свифта «Водоземье» // Современные научные исследования и инновации. 2014. № 9. [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/09/37788>
2. Крамар В. Б. Наратив Джона Апдайка, Грема Свифта і Джуліана Барнса (компаративістський аспект) / В. Б. Крамар // Наукові праці [Текст] : науково-методичний журнал. – Т. 193. – Вип. 181. – Філологія. Літературознавство / ред. Л. П. Клименко [та ін.]. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – С. 40-44.
3. Сатюкова Е. Г. Феномен «английскость» в творчестве Г. Свифта : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Екатеринбург, 2012. – 20 с.
4. Стринюк С. А. Субъективная проза Грэма Свифта: проблема характера и концепция личности в романе "Водоземье" // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – Вып. 4(24). – 2013. – С. 185-191.
5. Хьюитт К. О Грэме Свифте: Современный английский романист. Семьи, наваждения и «Последние распоряжения» / Карен Хьюитт // Иностранная литература. – 1998. – № 1. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/inostran/1998/1/hewitt.html>
6. Bentley N. Graham Swift, Waterland / Nick Bentley // Contemporary British Fiction. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2008. – P. 131–40.
7. Bradbury M. The Modern British Novel / Malcolm Bradbury. – London : Penguin Books, 1993. – 542 p.
8. Swift, Graham. Waterland / Graham Swift [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.freebestread.com/Other/waterland.html>

Анотація

**М. ІКОННИКОВА. КОНЦЕПТ CURIOSITY
У РОМАНІ ГРЕМА СВИФТА «ЗЕМНОВОДНИЙ КРАЙ»**

У статті аналізується роль концепту Curiosity (допитливість) у формуванні буттєво-екзистенційної проблематики роману Грема Свифта «Земноводний край» («Waterland»). Зазначається, що даний концепт є визначальним для всієї художньої системи роману. Він вказує на одвічне прагнення людини до самопізнання і визначення особистісної ролі в соціально-історичному бутті і характеризується смисловою амбівалентністю, нерозривно поєднуючи позитивну інтенціональність людської допитливості і потенційні загрози непередбачуваних наслідків в її реалізації.

Ключові слова: концепт, концепт допитливість, система концептів, історія, екзистенція, амбівалентність.

Аннотация

**М. ИКОННИКОВА. КОНЦЕПТ CURIOSITY
В РОМАНЕ ГРЭМА СВИФТА «ЗЕМНОВОДНЫЙ КРАЙ»**

В статье анализируется роль концепта Curiosity (любопытство) в формировании бытийно-экзистенциальной проблематики романа Грэма Свифта «Земноводный край» («Waterland»). Отмечается, что данный концепт является определяющим для всей художественной системы романа. Он выражает извечное стремление человека к познанию собственной сути, определению личной роли в социально-историческом бытии и характеризуется смысловой амбивалентностью, неразрывно соединяя позитивную интенциональность человеческого любопытства и потенциальную угрозу непредвиденных последствий в его реализации.

Ключевые слова: концепт, концепт любопытство, система концептов, экзистенция, история, амбивалентность.

Summary

**M. IKONNIKOVA. CONCEPT CURIOSITY
IN GRAHAM SWIFT’S NOVEL WATERLAND**

The article is devoted to the functional significance of concept curiosity in Graham Swift’s *Waterland*. This concept deals with the problems of Being and existence and plays the determining role in the novel. Curiosity expresses the eternal human desire for knowledge of its essence and definition the personal role in the socio-historical existence. It has a semantic ambivalence, connecting the positive intentionality of human curiosity and a potential threat to the unintended consequences of its implementation.

Key words: concept, concept curiosity, system of concepts, existence, history, ambivalence.